

О. М. Момот,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи, Вищий навчальний заклад
Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі", м. Полтава

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

О. Момот,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of Department of Finance and Banking,
Higher Education Institution of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade", Poltava

THE METHODOICAL TOOLS FOR ASSESSING THE COMPETITIVENESS OF BANKS

У статті досліджено особливості врахування кредитного рейтингу при визначенні конкурентоспроможності банку. Визначено суттєву перевагу банків з участю транснаціонального банківського капіталу, порівняно з вітчизняними банками, на підставі наявності вищого кредитного рейтингу серед досліджуваних банків. Обґрунтовано важливість врахування таких компонентів конкурентоспроможного потенціалу банку, як рівень фінансової інклюзії банківських послуг у країні базування та конкурентоспроможність економіки країни базування банків. Для оцінювання кредитного потенціалу банку використано графо-аналітичний метод та обчислено інтегральний показник конкурентоспроможності банків. Побудовано радар поточної конкурентоспроможності за показниками часток банку у чистому процентному доході, чистому комісійному доході та торговому результаті по банківській системі, а також радару конкурентного потенціалу, залежно від оцінок довгострокового кредитного рейтингу банку, фінансової інклюзивності та глобальної конкурентоспроможності країни базування банку.

In the article the author analyzes the features of credit rating in order to assess the competition of banks. The significant advantage of banks with the participation of transnational bank capital, in comparison with domestic banks, is the presence of higher credit rating among investigated banks. The such components of the competitive potential of the bank as its credit rating, the level of financial inclusion of banking services, the competitiveness of the economy were taken into account. The graph-analytical method was used for estimating the bank's credit potential and the integral index of competitiveness of banks was calculated. The radar of current competitiveness has been constructed based on indicators of net interest income, net commission income and trading result of the bank. The competitive capability radar depends on long-term bank credit ratings, financial inclusiveness, and global competitiveness of the bank's home country.

Ключові слова: конкурентоспроможність банку, кредитний потенціал банку, графо-аналітичний метод, інтегральний показник, радар поточної конкурентоспроможності.

Key words: bank's competitiveness, bank's credit potential, graph-analytical method, integral indicator, current competitiveness radar.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах актуальним є оцінювання конкурентного потенціалу банку. Зачасту в якості основи оцінки конкурентоспроможного потенціалу банку

виступають різноманітні рейтинги. У розвинених країнах рейтинги слугують необхідним елементом інформаційної інфраструктури фінансового ринку. Так, цікавість банків до рейтингової інформації пояс-

Таблиця 1. Значення показника конкурентоспроможності банку, залежно від кредитного рейтингу банку за національною шкалою

Національна рейтингова шкала	Показник кредитоспроможності банку, %
Абсолютна кредитоспроможність (існує умовно)	100
uaAAA	90
uaAA	80
uaA	70
uaBBB	60
uaBB	50
uaB	40
uaCCC	30
uaCC	20
uaC	10
uaD	0
+	+0,5
-	-0,5

Джерело: розробка автора.

Таблиця 2. Значення показника кредитоспроможності окремих банків, станом на 01.01.2018 р.

Назва банку	Кредитний рейтинг за національною шкалою	Показник кредитоспроможності, %
Вітчизняні банки		
ПАТ КБ "ПриватБанк"	uaAA	80
АТ "Ощадбанк"	uaAA	80
АТ "Укресімбанк"	uaAA	80
АБ "Укргазбанк"	uaAA+	85
ПАТ "ПУМБ"	uaAA-	75
Банки з участю транснаціонального банківського капіталу		
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	uaAAA	90
ПАТ "Сбербанк"	uaAA+	85
ПАТ "Укрсоцбанк"	uaAAA	90
ПАТ "Альфа-Банк"	uaAAA	90
АТ "УкрСиббанк"	uaAAA	90

Джерело: розрахунки автора.

Таблиця 3. Показники фінансової інклюзії в Україні та країнах Європи і Центральної Азії, станом на початок 2018 року

№ з/п	Показники	Україна	Країни Європи і Центральної Азії
1	Доросле населення (старше 15 років), яке володіє рахунками в фінансових установах, %	62,9	65,1
2	Доросле населення (старше 15 років), яке здійснювало або отримувало електронні платежі протягом минулого року	60,7	60,4
3	Доросле населення (старше 15 років), яке відправляло або отримувало грошові перекази всередині країни протягом минулого року	21	27,8
4	Доросле населення (старше 15 років), яке має заощадження в фінансових установах	12,9	14,4
5	Доросле населення (старше 15 років), яке отримало кредити в фінансових установах або використовує кредитну карту	21,8	24,2

Джерело: [6].

нюється необхідністю дослідження показників функціонування своїх конкурентів з метою визначення свого конкурентного положення на ринку. Наявність високої рейтингової позиції надає такі конкурентні переваги: по-перше, можливість розширення своєї частки на ринку; по-друге, підвищення довіри з боку клієнтів; по-третє, підвищення рентабельності діяльності.

Слід відмітити, що методики, які використовуються рейтинговими агентствами "Fitch", "Standart&Poor's", "Moody's", "Bank-rates", "Markswebb Rank&Report", банками "Retail Bank Rank", консалтинговими компаніями "BostonConsultingGroup", "Frank Research Group" та ін., як правило, включають в себе не лише фінансові показники (достатність капіталу, ліквідність, якість активів, структуру пасивів, ризику та прибутковості), але й показники ринкових позицій банку (імідж, частка ринку, клієнтська база, географічна структура, спеціалізація) та якість банківського менеджменту, що в цілому дозволяє відобразити як кількісні, так і якісні характеристики банківської діяльності.

Разом із тим, на нашу думку, конкурентний потенціал банку залежить як від характеристик діяльності самого банку, так і від рівня фінансової інклюзії банківських послуг в країні та рівня конкурентоспроможності економіки самої країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі теоретичні та практичні питання оцінювання конкурентоспроможності банківських установ стали об'єктом дослідження в працях таких відомих економістів, як І. Волощук [1], І. Лютий [2], О. Мірошніченко [3], Л. Примостка [4], Л. Федулова [5] та ін. Вони зробили значний внесок у розробку теоретико-методологічних основ побудови рейтингів, формування інтегральних чи узагальнених показників. Однак проблематика оцінювання конкурентоспроможності банків залишається дискусійним. Дискусії породжені не лише необхідністю розмежування процедурного механізму визначення рівня конкурентоспроможності, але й специфікою у підборі сукупності індикаторів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження та застосування методичного інструментарію оцінювання конкурентоспроможності банків на основі використання графо-аналітичного методу, який дозволить у подальшому сприяти розробці заходів із підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пропонуємо при визначенні конкурентоспроможного потенціалу банку враховувати кредитний рейтинг банку, визначений рейтинговим агентством "Експерт-Рейтинг". Це рейтингове агентство є національним уповноваженим рейтинговим агентством та оцінює банки відповідно до розробленої оригінальної методики, яка

Таблиця 4. Результати відбору найкращих значень показників фінансової інклюзії та переведення їх у відносний вимір

№ з/п	Показники	Абсолютні значення показників			Відносні значення показників, %	
		України	Країн Європи і Центральної Азії	Найкращі значення	України	Найкращі значення
1	Доросле населення (старше 15 років), яке володіє рахунками в фінансових установах, %	62,9	65,1	65,1	97	100
2	Доросле населення (старше 15 років), яке здійснювало або отримувало електронні платежі протягом минулого року	60,7	60,4	60,7	100	100
3	Доросле населення (старше 15 років), яке відправляло або отримувало грошові перекази всередині країни протягом минулого року	21	27,8	27,8	76	100
4	Доросле населення (старше 15 років), яке має заощадження в фінансових установах	12,9	14,4	14,4	90	100
5	Доросле населення (старше 15 років), яке отримало кредити в фінансових установах або використовує кредитну карту	21,8	24,2	24,2	90	100

Джерело: розрахунки автора.

включає фінансовий аналіз їх діяльності. За допомогою останнього визначається поточна платоспроможність та якісна оцінка характеристика ризику банків, що відображає загальну стійкість досліджуваної фінансової установи. При цьому в якості фінансово-економічних факторів виступають величина бізнесу банку, достатність капіталу, структура та якість активів, структура та диверсифікація зобов'язань, оцінка ліквідності, нормативи Національного банку України, дохідність та рентабельність банку. Основними факторами якісного аналізу є: історія функціонування банку, репутація та значимість банку на ринку, організаційна структура та рівень управління кадровим потенціалом, стратегія розвитку банку, ефективність кредитної політики, управління фінансовими ресурсами та потоками, управління ризиками та система прийняття рішень у банку, особливості регіональної банківської політики та філіаль-

ної мережі, технічна забезпеченість, структура власників та якість корпоративного управління, а також операційне середовище діяльності банку. Щодо останнього, то слід наголосити, що воно має включати оцінку зовнішніх факторів, які впливають на діяльність банку: макроекономічні тенденції, структуру банківської системи та рівень конкуренції, державне регулювання, правове середовище функціонування банку.

Рейтингове агентство "Експерт-Рейтинг" визначає кредитні рейтинги банків (позичальників) та їх облігацій за національною шкалою, затвердженою Постановою Кабінету міністрів України від 26 квітня 2007 р. № 665.

Для того, щоб врахувати показник кредитоспроможності банку при оцінюванні його конкурентного потенціалу із застосуванням графо-аналітичного методу необхідно перевести значення кредитного рейтингу

Таблиця 5. Результати оцінювання конкурентного потенціалу окремих банків, станом на 01.01.2018 р., %

Назва банку	Показник кредитоспроможності банку	Показник фінансової інклюзивності в Україні	Показник глобальної конкурентоспроможності України	Конкурентний потенціал
Вітчизняні банки				
ПАТ КБ "ПриватБанк"	80,00	87,00	59,00	56,04
АТ "Ощадбанк"	80,00	87,00	59,00	56,04
АТ "Укресімбанк"	80,00	87,00	59,00	56,04
АБ "Укргазбанк"	85,00	87,00	59,00	58,48
ПАТ "ПУМБ"	75,00	87,00	59,00	53,61
Банки з участю транснаціонального банківського капіталу				
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	90,00	87,00	59,00	60,91
ПАТ "Сбербанк"	85,00	87,00	59,00	58,48
ПАТ "Укрсоцбанк"	90,00	87,00	59,00	60,91
ПАТ "Альфа-Банк"	90,00	87,00	59,00	60,91
АТ "УкрСиббанк"	90,00	87,00	59,00	60,91

Джерело: розрахунки автора.

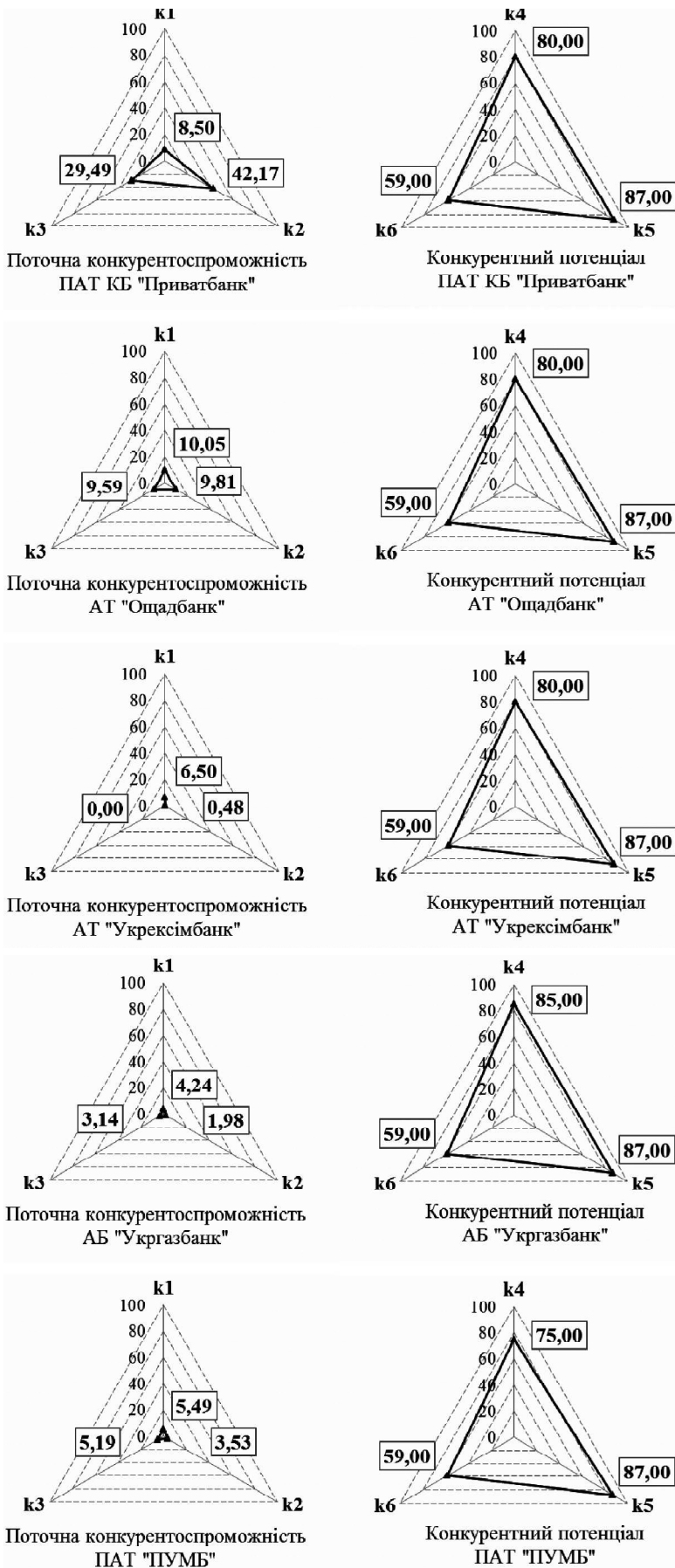

Рис. 1. Радари поточної конкурентоспроможності та конкурентного потенціалу вітчизняних банків

Джерело: розрахунки автора.

банку за національною шкалою у кількісне значення, виражене у відсотках. Пропонуємо це зробити за допомогою даних таблиці 1.

Результати встановлення значень показника кредитоспроможності банків, відібраних для аналізу, представлені в таблиці 2. З даних вказаної таблиці видно, що банки з участю транснаціонального банківського капіталу мають вищий кредитний рейтинг (крім ПАТ "Сбербанк"), ніж вітчизняні банки — на рівні uaAAA, що характеризується найвищою кредитоспроможністю. Вочевидь, на рейтинг позитивно впливають можливості отримання фінансової підтримки від материнських банків. Це суттєва перевага банків з участю транснаціонального банківського капіталу, порівняно з вітчизняними банками.

При розгляді проблематики конкурентоспроможності банку, не можна нівелювати той факт, що конкурентоспроможний потенціал банку обумовлюється також і рівнем фінансової інклюзії банківських послуг у країні базування. Вважаємо, що такий компонент конкурентоспроможного потенціалу можна оцінити на основі використання бази даних Світового банку "The Global Financial Inclusion" (Global Findex), що містить показники фінансової доступності (доступності фінансових послуг). Показники цієї бази даних характеризують те, як дорослі в більш, ніж 140 країнах, отримують доступ до банківських рахунків, здійснюють електронні платежі, грошові перекази, заощаджують та запозичують кошти.

Показники фінансової інклюзії в Україні, порівняно із країнами Європи та Центральної Азії, представлені в таблиці 3.

Результати відбору найкращих значень показників фінансової інклюзії серед країн Європи та середньої Азії та України і переведення їх у відносний вимір представлено в таблиці 4.

За результатами розрахунків було з'ясовано, що показник фінансової інклюзії для України становить $k_4 = 87\%$.

Ще одним чинником, який, на наш погляд, впливає на конкурентний потенціал банку, є конкурентоспроможність економіки країни базування банків. Пропонуємо оцінювати таку конкурентоспроможність на основі індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index). Варто зазначити, що даний індекс розраховується за методикою Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum), починаючи з 2004 року і дотепер, та являє собою найповніший комплекс по-

казників конкурентоспроможності за різними країнами.

Індекс включає 113 змінних, які детально характеризують конкурентоспроможність країн світу, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку. При цьому сукупність таких змінних формується на підставі результатів глобального опитування керівників компаній (насамперед, з метою охоплення широкого кола факторів, які впливають на бізнес-клімат у досліджуваних країнах), а також загальнодоступних джерел (зокрема, статистичних даних та результатів досліджень, здійснюваних на регулярній основі міжнародними організаціями).

Цікавим і вельми логічним є об'єднання всіх змінних у 12 контрольних показників, що визначають національну конкурентоспроможність, а саме: якість інститутів; інфраструктура; макроекономічна стабільність; здоров'я та початкова освіта; вища освіта та професійна підготовка; ефективність ринку товарів і послуг; ефективність ринку праці; розвиненість фінансового ринку; рівень технологічного розвитку; місткість внутрішнього ринку; конкурентоспроможність компаній; інноваційний потенціал. Такий вибір показників обумовлений теоретичними та емпіричними дослідженнями, за якими припускалося, що відібрані фактори впливу окремо не можуть забезпечити конкурентоспроможність економіки. Таким чином, відповідно до висновків Всесвітнього економічного форуму, найбільш конкурентоспроможними є економіки тих країн, які проваджують всеохоплюючу політику з врахуванням усього спектру факторів конкурентоспроможності та взаємозв'язку між ними.

Відповідно до Звіту про глобальну конкурентоспроможність [7, с. 327], індекс глобальної конкурентоспроможності України становить 4,11. Оскільки максимальне значення індексу глобальної конкурентоспроможності дорівнює 7, то значення даного індексу для України у відносному вимірі становитиме 59%.

Для оцінювання кредитного потенціалу банку використаємо графо-аналітичний метод та обчислимо цей інтегральний показник за формулою:

$$K_2 = \frac{\sin 120(k_4 \times k_5 + k_5 \times k_6 + k_6 \times k_4) \times 100\%}{2S_{\max}} \quad (1),$$

де K_2 — конкурентний потенціал банку, %; k_4 — показник кредитоспроможності банку, %; k_5 — показник фінансової інклюзивності в Україні, %; k_6 — показник глобальної конкурентоспроможності України, %.

Результати оцінювання конкурентного потенціалу банків, відібраних для аналізу, представлені в таблиці 5.

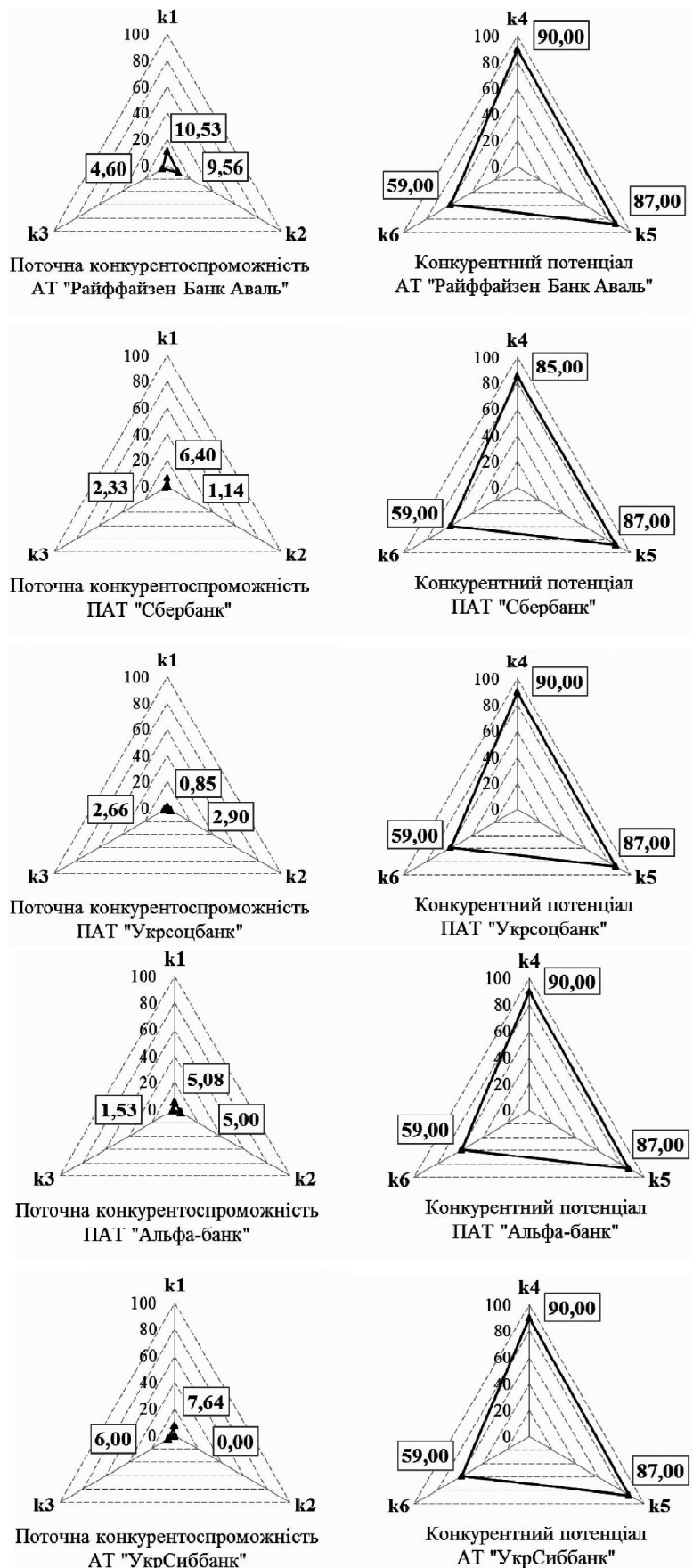

Рис. 2. Радари поточної конкурентоспроможності та конкурентного потенціалу банків з участю транснаціонального банківського капіталу

Джерело: розрахунки автора.

Таблиця 6. Результати обчислення інтегрального показника конкурентоспроможності окремих банків в Україні, станом на 01.01.2018 р., %

Назва банку	Поточна конкурентоспроможність банку	Конкурентний потенціал	Інтегральний показник конкурентоспроможності банку
Вітчизняні банки			
ПАТ КБ "ПриватБанк"	6,18	56,04	62,22
АТ "Ощадбанк"	0,96	56,04	57,00
АТ "Укресімбанк"	0,01	56,04	56,05
АБ "Укргазбанк"	0,09	58,48	58,57
ПАТ "ПУМБ"	0,22	53,61	53,83
Банки з участю транснаціонального банківського капіталу			
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	0,64	60,91	61,55
ПАТ "Сбербанк"	0,08	58,48	58,56
ПАТ "Укрсоцбанк"	0,04	60,91	60,95
ПАТ "Альфа-Банк"	0,14	60,91	61,05
АТ "УкрСиббанк"	0,15	60,91	61,06

Джерело: розрахунки автора.

З даних таблиці 5 можна зробити висновок, що вплив чинників зовнішнього середовища (фінансової інклюзивності, конкурентоспроможності економіки) є спільним для всіх банків, що функціонують в Україні. Хоча вказані чинники впливають на конкурентний потенціал банку, однак відмінності у значенні даного показника обумовлюються, головним чином, рейтингом довгострокової кредитоспроможності банку, що унаочнює результати комплексного аналізу фінансового стану банку та враховує особливості його менеджменту.

На рисунках 1—2 у графічному вигляді представлені результати оцінювання поточної конкурентоспроможності та конкурентного потенціалу банків, що відібрані для аналізу.

Як видно з рисунків 1—2, серед вітчизняних банків кращу поточну конкурентоспроможність мають ПАТ КБ "Приватбанк" та АТ "Ощадбанк", серед банків з участю транснаціонального банківського капіталу — АТ "Райффайзен Банк Аваль". Проте, конкурентний потенціал є вищим у банків з участю транснаціонального банківського капіталу, ніж у вітчизняних банків. Загалом, ринкові позиції банків є досить незначними, що пояснюється значною кількістю банків, які є учасниками ринку банківських послуг.

Результати розрахунків інтегрального показника конкурентоспроможності банків узагальнені в таблиці 6 та унаочнені на рисунку 3. З рисунку видно, що банки з участю транснаціонального банківського капіталу мають вищий інтегральний показник конкурентоспромож-

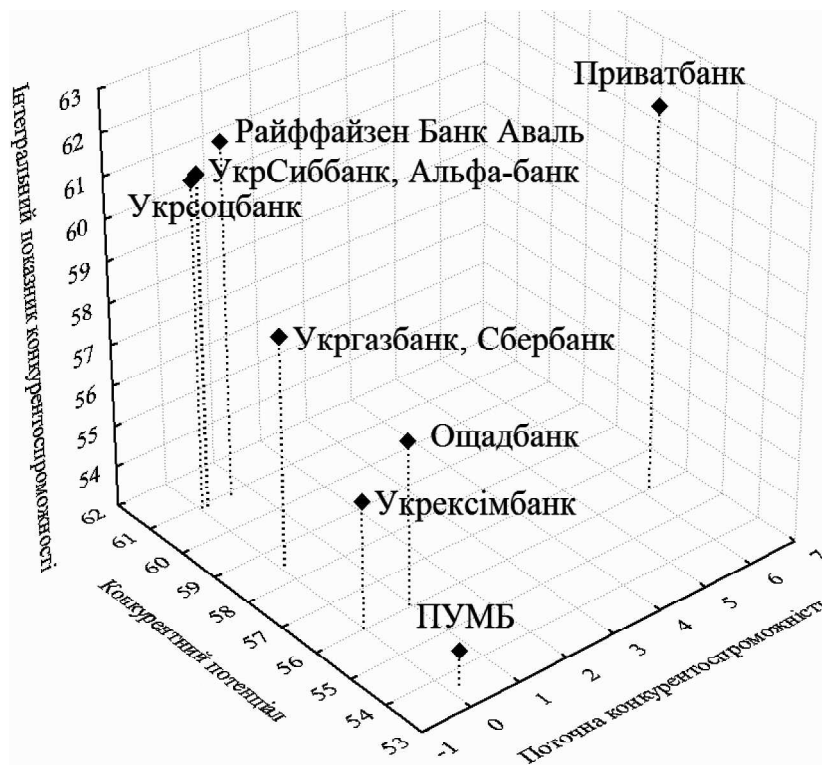

Рис. 3. Показники конкурентоспроможності окремих банків в Україні, станом на 01.01.2018 р., %

Джерело: розрахунки автора.

ності, ніж вітчизняні банки (за виключенням ПАТ КБ "Приватбанк"), за рахунок вищого конкурентного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, зазначимо, що у результаті виконаних досліджень набув подальшого розвитку методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності банків, що на відміну від інших підходів, базується на застосуванні графо-аналітичного методу та передбачає побудову радару поточної конкурентоспроможності за показниками часток банку у чистому процентному доході, чистому комісійному доході та торговому результаті по банківській системі, а також радару конкурентного потенціалу, залежно від оцінок довгострокового кредитного рейтингу банку, фінансової інклюзивності та глобальної конкурентоспроможності країни базування банку. Це дало змогу виявити, що банки з участю транснаціонального банківського капіталу в Україні мають вищу конкурентоспроможність, ніж вітчизняні банки, за рахунок більш потужного конкурентного потенціалу та розробити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків.

Література:

1. Волощук І.П. Управління конкурентоспроможністю банків в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг та кредит" / І.П. Волощук. — К., 2002. — 23 с.
2. Лютий І. Конкурентоспроможність банків в умовах глобалізації та лібералізації руху капіталу / І. Лютий // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 11. — С. 18—25.
3. Мірошніченко О.В. Методи оцінки конкурентоспроможності банку / О.В. Мірошніченко // Економіка Крима. — 2009. — № 28. — С. 42—47.
4. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку / Л.О. Примостка. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
5. Федулова Л. Управління конкурентоспроможністю банків в умовах трансформаційної економіки: монографія / Л. Федулова, І. Волощук. — К.: Науковий світ, 2002. — 301 с.
6. The Global Financial Inclusion (Global Findex) [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.worldbank.org/globalindex>
7. The Global Competitiveness Report 2017—2018 [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>

References:

1. Voloshchuk, I.P. (2002), "Management of the competitiveness of banks in a transformational economy", Ph.D. Thesis, Finance, Money and Credit, Interregional Academy of Human Resources Management, Kyiv, Ukraine.
2. Liutyi, I. (2006), "The competitiveness of banks in globalization and capital market liberalization", Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy, vol. 11, pp. 18—25.

3. Miroshnychenko, O.V. (2009), "Methods of assessing the competitiveness of the bank", Jekonomika Kryma, vol. 28, pp. 42—47.

4. Prymostka, L.O. (2004), Finansovyi menedzhment u banku [Financial management at the bank], KNEU, Kyiv, Ukraine.

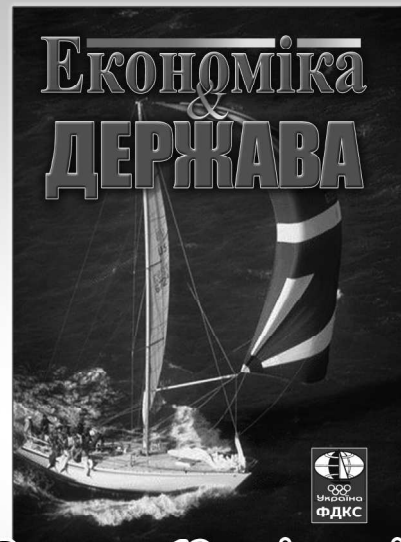
5. Fedulova, L. and Voloshchuk, I. (2002), Upravlinnia konkurentosprozhnistiu bankiv v umovakh transformatsiinoi ekonomiky [Management of the competitiveness of banks in a transformational economy], Naukovyi svit, Kyiv, Ukraine.

6. The official site of the World Bank Group (2018), "The Global Financial Inclusion (Global Findex)", available at: <http://www.worldbank.org/globalindex> (Accessed 3 July 2018).

7. The official site of The World Economic Forum (2018), "The Global Competitiveness Report 2017—2018", available at: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018> (Accessed 3 July 2018).

Стаття надійшла до редакції 02.07.2018 р.

Науково-практичний журнал «ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових

видань України з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73